

NAVOIY TILIDA TASVIRIY VOSITALAR VA ULARNING FUNKSIONAL ROLI

Xudoyberganova Moxiraxon Murodjon qizi

TDSHU Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti

Arabshunoslik Oliy maktabi 3-kurs talabasi

+998911176919 maahirotn@gmail.com

A.E. Rustamov

Ilmiy rahbar: katta o'qituvchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Alisher Navoiy ijodida tasviriy vositalarning badiiy va funksional roli o'rganiladi. Tashbeh, istiora, kinoya, tajnis, tiboq, tardi', iqtibos kabi badiiy san'at vositalari Navoiy she'rlarida g'oya, his-tuyg'u va estetik go'zallikni yetkazish vositasi sifatida tahlil qilinadi. Misollar asosida bu vositalarning g'oyaviy chuqurlik, musiqiylik va ma'no qatlamini oshirishdagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Navoiy, tasviriy vosita, tashbeh, istiora, tajnis, iqtibos, badiiylik.

Аннотация. В данной статье рассматривается художественная и функциональная роль изобразительных средств в поэзии Алишера Навои. Такие тропы, как ташбех, истора, киноя, таджнис, тибок, тарди', иктибос анализируются как инструменты выражения идеи, эмоций и эстетической красоты в поэтическом тексте. На примерах раскрывается их значение в углублении смысла и создании поэтической музыкальности.

Ключевые слова: Навои, изобразительные средства, ташбех, истора, таджнис, иктибос, поэтика.

Annotation. This article explores the artistic and functional role of figurative devices in Alisher Navoi's poetry. Tropes such as simile, metaphor, allusion, paronomasia, antithesis, repetition, and quotation are analyzed as tools to convey ideas, emotions, and aesthetic expression. Through examples, the paper reveals their contribution to semantic depth, poetic musicality, and expressive richness.

Keywords: Navoi, figurative language, simile, metaphor, paronomasia, quotation, poetics.

Kirish. Alisher Navoiy o'zbek mumtoz adabiyotining eng yuksak cho'qqisi bo'lib, uning badiiy mahorati va she'riy salohiyati asrlar davomida nafaqat adabiyotshunoslar, balki tilshunoslar, faylasuflar va san'at ahli e'tiborini o'ziga jalb qilib kelmoqda. Navoiy tilining badiiy yuksakligi, eng avvalo, undagi tasviriy vositalarning serjiloligi, majoziy qatlamlarning boyligi va ularning estetik-falsafiy ifoda kuchi bilan belgilanadi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Shoir nafaqat tilni san'at darajasiga ko'targan, balki uning orqali chuqur g'oyalarni, insoniy va ilohiy haqiqatlarni badiiy obrazlar vositasida ifoda eta olgan. Aynan tasviriy vositalar – tashbeh, istiora, tajnis, tiboq, kinoya va boshqa san'atli vositalar – Navoiy she'riyatining ichki dinamikasini belgilovchi asosiy komponentlardan biri sanaladi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – Alisher Navoiy ijodida uchraydigan tasviriy vositalarni aniqlash, ularning shakl va mazmun xususiyatlarini tahlil qilish hamda bu vositalarning she'r g'oyasiga, estetik qiymatiga va musiqiylikiga qanday ta'sir ko'rsatishini ilmiy asosda yoritishdir. Zero, tasviriy vositalar shoir tafakkurining ko'zguşi bo'lib, ular orqali adib o'z g'oyalarini badiiy yuksaklikda bayon etadi. Bu jihatdan ularning nafaqat estetik, balki semantik va kommunikativ funksiyalarini ham tahlil qilish zarurdir. Tadqiqot obyekti sifatida Alisher Navoiyning g'azallari, dostonlari (masnaviylari) hamda boshqa she'riy asarlari tanlanadi. Ayniqsa, g'azal janrida tasviriy vositalarning san'atli ifoda vositasi sifatidagi o'rni juda muhim o'rin egallaydi. Bu asarlar shoirning badiiy tafakkuri, falsafiy qarashlari, ichki kechinmalari va estetik didining yorqin namunalaridir. Tadqiqot jarayonida asosan badiiy tahlil usuli qo'llaniladi. Bu orqali matndagi tasviriy vositalar aniqlanadi, ularning kontekstual yuki va funksional roli ochib beriladi. Qiyosiy -lisoniy tahlil orqali esa Navoiy tilidagi tasviriy ifodalar boshqa mumtoz adiblar ijodi bilan solishtirilib, umumiy va o'ziga xos xususiyatlar aniqlanadi. Shuningdek, kontekstual yondashuv asosida har bir vositaning konkret she'r tarkibida qanday g'oyaviy vazifani bajarayotgani izohlanadi. Natijada Navoiy tilidagi tasviriy vositalar uning poetik dunyoqarashini ifodalovchi eng muhim badiiy vositalardan biri sifatida ochib beriladi.

Navoiy ijodida tasviriy vositalarning umumiy ko'rinishi

Adabiy til – bu nafaqat aloqa vositasi, balki estetik hodisadir. Uning badiiylik mezonini esa ko'p jihatdan tasviriy vositalarning mavjudligi va ular orqali yaratilgan obrazli ifodalarga bog'liq. Tasviriy vositalar – bu badiiy nutqda qo'llaniladigan, matnga obrazlilik, emotsional ta'sirchanlik va majoziy chuqurlik bag'ishlovchi lingvistik va stilistik vositalardir. Ular orqali adib tilni nafaqat axborot yetkazuvchi, balki his, tasavvur, estetik did va falsafiy fikrni mujassamlashtiruvchi vositaga aylantiradi. Shu nuqtai nazardan qaralganda, Alisher Navoiy ijodida tasviriy vositalar shunchaki badiiy bezak emas, balki poetik strukturaning asosiy tayanchlaridan biri bo'lib xizmat qiladi. Navoiy she'riyati tasviriy vositalarning boyligi va ularning san'atkorona qo'llanilishi bilan ajralib turadi. U o'z she'rlarida nafaqat an'anaviy tashbeh, istiora va tajnis kabi vositalardan mahorat bilan foydalangan, balki ularni estetik-falsafiy darajaga olib chiqqan. Navoiy uchun tasviriy vositalar vosita sifatida emas, balki g'oya va hissiyotlarni chuqur ifodalashga xizmat qiluvchi poetik quroldir. Shoir tasvir orqali voqelikni ifodalamaydi, balki uni qayta yaratar, majoz va timsollar vositasida uni o'zgacha shaklda taqdim etadi. Navoiyda ishlatilgan tasviriy vositalar quyidagi asosiy guruhlariga ajratilishi mumkin:

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1. Tashbeh (o'xshatish) – Navoiy o'xshatish orqali ikki narsa o'rtasidagi tashqi yoki ichki o'xshashlikni ko'rsatib, ularning o'zaro munosabatini badiiy tarzda yoritadi. Bu vosita bilan shoir o'z obrazlariga aniqlik, go'zallik va chuqurlik bag'ishlaydi.

2. Istiora (majoziy ifoda) – Navoiy istiorani juda keng va murakkab qatlamlarda qo'llaydi. Unda ko'pincha real predmet yoki hodisa boshqa bir obraz vositasida ramziy ma'noda ifodalanadi. Bu vosita uning she'rlariga ko'p qatlamli ma'no tizimini olib kiradi.

3. Kinoya – Mazmunni yashirin shaklda berish, biror iboraning tashqi ma'nosi ostida boshqa bir ma'noni ifodalash Navoiyning badiiy tilida keng tarqalgan. Ayniqsa, tanqidiy, ijtimoiy yoki tasavvufiy mazmundagi she'rlarida kinoya alohida o'rin tutadi.

4. Tajnis – Navoiy so'z o'yinlariga juda katta ahamiyat beradi. U bir xil yoki o'xshash talaffuzdagi, lekin turli ma'nodagi so'zlarni uyg'unlashtirib, nafaqat musiqiylik, balki semantik boylik ham hosil qiladi.. 5. Tardi', Tiboq, Iqtibos va boshqa san'atlar – Navoiy mumtoz she'riyatda qadrlanadigan tardi' (so'z yoki fikrni takrorlab rivojlantirish), tiboq (qarama-qarshi tushunchalarni yonma-yon qo'yish), iqtibos (Qur'on, hadis yoki mashhur matnlardan satrlar keltirish) kabi vositalarni o'z she'rlarining uslubiy tarkibiga mahorat bilan singdirgan. Navoiy tasviriy vositalarni qo'llashda ularning kontekstga mosligini, poetik vazifasini va g'oyaviy yukini inobatga olgan. Har bir san'at usuli shoir tilida o'z o'rnini topgan, har bir obraz estetik jihatdan asoslangan. Bu jihatlar shoir uslubining serqatlamliligi, tahliliy fikrlash quvvati va til ustaligini namoyon etadi. Ayniqsa, tasavvufiy ifoda qatlamlarida istiora va ramziy obrazlar orqali berilgan majoziy dunyoqarash Navoiy badiiy tafakkurining eng yuksak ko'rinishlaridandir. Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy ijodidagi tasviriy vositalar badiiy mahoratning na'munasi bo'lib, ular orqali shoir nafaqat go'zallik yaratgan, balki chuqur falsafiy va ruhiy mazmunlarni ifoda etgan. Bu vositalarning uslubiy xususiyatlarini o'rganish, Navoiy poetikasini anglashda muhim qadam sanaladi.

Tasviriy vositalar orasida tashbeh (o'xshatish) Alisher Navoiy ijodining ajralmas qismi bo'lib, uning badiiy tafakkurining go'zallik, tafsilot va ruhiy chuqurlikka intilish darajasini namoyon etadi. Tashbehlar Navoiyda ikki narsani o'xshatish emas, balki g'oya, holat yoki tuyg'uning timsoli sifatida xizmat qiladi.

Sodda tashbeh – aniq struktura va obrazli aniqlik

Zulfigni ko'rgach erdi ko'nglumu girdobi xayr,

Ko'z yoshi sabr o'rtasin bog'ladi payvand bila.

• G'aroyib us-sig'ar

Bu yerda zulf – girdob, ko'ngil – suv, ko'z yoshi – payvand tarzida sodda, ammo emotsional kuchli tashbehlar berilgan. Zulfning harakati va tortish kuchi girdobga, ko'ngil esa uning ichiga tushgan holsizlikdagi mavjudotga o'xshatilgan.

Murakkab tashbeh – ichki holat va majoziy chuqurlik

Yuzung bila falakni muqoyasa aylasam,

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Ul bir nuqta ko'rguzur, bu bir dur-i roshan erur.

• G'aroyib us-sig'ar

Bu baytda falak — koinot, osmon — nuqtaga, ya'ni kichik, beqadr narsa sifatida ko'rsatilgan. Yuz esa dur-i roshan – yorituvchi, bebaho marvarid sifatida tasvirlanmoqda. Bu o'xshatish tashqi tasvirdan tashqari, ichki qadrlash, ichki qiymatni ifoda etuvchi tashbehdir.

Qur'oniy va tasavvufiy kontekstdagi tashbehlar

Ko'ngluma bir sipohr aylab ul pari yuzin,

Ko'z bila tangriga sajdagoh etib qildim sajda.

• G'aroyib us-sig'ar

Bu baytda ko'ngil – sipohr (osmon), yuz – sajdagoh, ko'z – sajdachilik vositasi sifatida keltirilgan. Bu — sof tasavvufiy tashbeh, ya'ni jismoniy go'zallik orqali ilohiy nurga yetishish istagini ko'rsatadi. Bu tashbehda nafaqat tashqi tasvir, balki tasavvufiy holat, ruhiy iztirob va Allohga yetishish ishtiyoqi badiiy ifoda topgan.

Navoiy, har ne desang andin ul yiroq bo'lmas,

Ko'ngul ko'zidin agarchi kishi ko'rmas, bor.

• G'aroyib us-sig'ar

Bu baytda ko'ngil ko'zi – haqiqiy ko'rish vositasi sifatida tasvirlanadi. Bu yerda ko'ngil orqali Allohga yaqinlashish, ya'ni batin (ichki) haqiqatni idrok qilishga o'xshatish mavjud. Demak, Navoiyda tashbeh har doim ikki darajada ishlaydi:

1. Zohiriy – tashqi tasvir (go'zallik, e'tirof, estetik baho)

2. Botiniy – ruhiy-falsafiy anglash (ma'naviy holat, ilohiy iztirob, ishqiy haqiqat.

Navoiy poetikasida istiora (metafora) va kinoya (allusion yoki iroqli ifoda) tasviriy vosita sifatida g'oyaviy-estetik yukni chuqurlashtiruvchi asosiy elementlardandir. Bu vositalar orqali shoir so'zning ochiq ifodasidan chekinib, ma'no darajalarini ko'p qavatli qilib yaratadi. Bu holat Navoiy badiiy uslubining yetukligi va falsafiy mohiyatini anglatadi.

To'g'ridan-to'g'ri va yashirin istioralar

Istiora – bu bevosita o'xshatishsiz, ya'ni tashbeh quroli yoki o'xshatish harfisiz ifodalangan badiiy obraz bo'lib, bunda bir narsa boshqa narsa nomi bilan aytiladi, lekin bu aloqaning ramziyligi o'quvchiga ayon bo'lib turadi.

Zulfig bila dil bandi bo'lib jonim ozod ermas,

Bu bog' aro men bog'lamishmen xud zulf-u xoli deb.

• G'aroyib us-sig'ar

Bu baytda zulf – ozodlikni bog'lovchi zanjir (yashirin istiora), xol – o'zgacha diqqat markazi sifatida tasvirlanmoqda. Navoiy bu yerda sevgilining zulfini habs, ya'ni qamoqqa olish vositasi sifatida tasvirlaydi. Bu istiora sevgi kuchi va dardining kuchini kuchli obraz bilan yetkazadi.

Ko'zlarim ko'rmakka sabr aylab qaro tung'ide yor,

Ul sabohimdek qilar har lahza mehnatim intizor.

•G‘aroyib us-sig‘ar

Bu yerda tun – g‘am, sabo – vasl umidi tarzida yashirin istiora mavjud. Tun aslida zulmat emas, balki ichki qayg‘u; sabo esa yor nishonasi, najot timsoli bo‘lib ishlatilgan. Shuningdek, Navoiy istiorani ko‘pincha tasavvufiy ramzlar bilan uyg‘unlashtiradi: may – ma‘rifat, soqi – Pir, ko‘ngil – arsh, sham’ – Haq nuri kabi obrazlar bu yerda metafora sifatida ishlaydi.

Soqi, maydin tutg‘il iltifotkim, masti visol,
Boshima aylur ani har damda la‘l otish sharob.

• Devoni Foni

Bu baytda may – Allohning ma‘naviy ne‘mati, soqi – ilohiy yo‘l ko‘rsatuvchi murshid, masti esa ruhiy holatning ifodasidir. Bu istioraviy tizim Navoiy ijodida juda keng qo‘llanadi.

Kinoyaviy mazmun orqali ijtimoiy, axloqiy, diniy g‘oyalarni ifodalash

Kinoya – bu so‘z yoki tasvirning to‘g‘ridan-to‘g‘ri emas, balki bilvosita, ko‘pincha iroqli yo‘lda ishlatilishi bo‘lib, u orqali muayyan g‘oya yoki tanqidiy fikr ifodalanadi. Navoiy kinoyani ko‘proq ijtimoiy adolatsizlik, soxta zohidlik, manqurtlik, nafs balosi, haq yo‘lidan og‘ishish kabi holatlarni tanqid qilishda qo‘llaydi.

Zohid ersang, necha bo‘lg‘ay senga mayxonada ish?

To ki mayxonada zohid ko‘rilar har lahzada.

•G‘aroyib us-sig‘ar

Bu baytda "zohid" – diniy kimsalar ramzi sifatida kinoyaviy tanqidga tortilgan. Shoir zohidning mayxonada yurgani – zohidlikning riyoga aylanganini kinoya bilan fosh qiladi.

O‘zgalar birla ayasang men bila qilmassen andin,
Ey malohat, bu adovatdin nima ma‘ni anga.

• Navoiy, G‘aroyib us-sig‘ar

Bu yerda malohat – go‘zallik timsoli, lekin aslida beqarorlik, sadoqatsizlik, nafsga berilish ramzidir. Shoir sevgi nomi ostida kinoya bilan axloqiy halollik, izchillikni yo‘qligini fosh qiladi. Bunday kinoyaviy obrazlar Navoiyda ko‘pincha diniy -axloqiy g‘oyalarni ifodalash vositasiga aylanadi.

Nolalarim shabnamidek yondurur gulshan bila,
Zulfig otashkim, tutar har dam meni ravshan bila.

•G‘aroyib us-sig‘ar

Bu baytda nolalar – shabnam, zulf – otash tarzidagi istioralar bor. Shabnam (suv) otashni o‘chirish o‘rniga gulshan (ko‘ngil)ni yana yondirmoqda. Bu ichki iztirob, istak va ko‘ngil hayajoni ifodasidir. Badiiy tasvirda ziddiyatli istioralar orqali dramatik ta‘sir yaratilgan.

Sham‘i vasling yoqsa, mahzunlik gubor etmas g‘amim,
Sho‘la ichra yanglig‘ olam xarsangidin sham yondur.

•G‘aroyib us-sig‘ar

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Sham' – yor vasli, sho'la – yor nuri, xarsang – yurak qattaligi yoki dard manbai, yonish – ishq. Bularning barchasi istioraviy obraz bo'lib, majoziy ma'noda ishq dardi, sabr sinovi va visol istagini bildiradi.

Demak, tashbehdan farqli o'laroq, istiora va kinoya ma'naviy-falsafiy qatlamlarni shakllantiradi. Shunday qilib, istiora Navoiy poetikasining ruhi, kinoya esa ijtimoiy va axloqiy nigohidir.

Alisher Navoiy she'riyatining eng kuchli jihatlaridan biri – bu fonetik go'zallik, ohangdorlik va mazmuniy qatlamlarning uyg'unligidir. Bunday ohang va musiqiylikka erishishda tajnis (so'z o'yini), tardi' (radif orqali takror), tiboq (qarama-qarshi ma'nodagi so'zlar), iqtibos (diniy/madaniy matnlardan olib ishlatish) kabi badiiy san'at vositalari muhim rol o'ynaydi. Bu vositalar Navoiy ijodining nafaqat shakliy mukammalligini, balki mazmuniy chuqurligini ham oshiradi.

Tajnis – fonetik o'xshashlikdan ma'no chuqurligi yaratish. Tajnis – talaffuzi yoki yozilishi bir xil (yoki juda yaqin), ammo ma'nosi turlicha bo'lgan so'zlar orqali so'z o'yini va ma'no ko'p qatlamliligi hosil qilinadigan san'at vositasidir. Navoiy bu usul orqali she'rga zihniy o'yin, badiiy lutf va musiqiy uyg'unlik olib kiradi.

O'ldum debon hayf aylama tole'ng bila birla meni,
O'ldum, ammo bilmadim, o'ldummi, yo o'ldim seni.

•G'aroyib us-sig'ar

Bu baytda "o'ldim" so'zi birinchi misrada ko'chma ma'noda – "hushimdan ketdim, halok bo'ldim" degan; ikkinchi misrada esa bu so'z ikki marta kelib, birinchisi haqiqiy o'limni, ikkinchisi esa sevgidan ilmsizlik, hushi yo'qotish ma'nosini bildiradi. Shu tarzda tajnis vositasi bilan majoziy-falsafiy darajada chuqur ifoda yaratilgan.

Kecham o'tdi fig'on bila, kunim cho'ldi firoq bila,
Ne kecha fursat erdi ul, ne kun hojati bor edi.

•G'aroyib us-sig'ar

Bu yerda kecha va kun so'zlari takrorlangan, ammo har gal boshqa ma'noda: biri kechki vaqt, ikkinchisi esa hayot lahzasi yoki tashrif ma'nosida qo'llanmoqda. Tajnis orqali falsafiy shikoyat va ishqiy fig'on uyg'unlikda ifodalangan.

Tardi' – radif yoki naqoratli takror orqali musiqiylik yaratish. Tardi' – baytlarning har bir misrasida bir xil so'z (yoki so'zlar)ni radif sifatida takrorlab, she'rga ritmik uyg'unlik, ohang va mazmuniy urg'u beruvchi usuldir. Navoiy bu usuldan ayniqsa ta'sirli, his-tuyg'ularni kuchaytiruvchi vaziyatlarda foydalanadi.

Ko'nglumda jonim bor, jonimda dardim bor,
Dardimda holim bor, holimda holim bor.

•G'aroyib us-sig'ar

Bu baytda har misraning oxirida "bor" radifi tardi' usulida kelmoqda. Shu bilan birga, har bir bo'g'in ichki iztirobning bosqichma-bosqich o'sishini bildiradi. Takror nafaqat ohangdorlik, balki ma'no zanjirini hosil qiladi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Tiboq – qarama-qarshi ma’noli soʻzlar orqali dramatik taʼsir. Tiboq – bir matnda qarama-qarshi ma’noli soʻzlarni yonma-yon yoki birga ishlatish orqali taʼsirchanlik va maʼno ziddiyatini oshiruvchi usuldir. Bu usul orqali Navoiy hayot-umid, yor-gʻam, yashash-halokat kabi qarama-qarshiliklarni birlashtiradi.

Kechasi yigʻlaymen-u, kunduzin yondurman ich,

Ne tunim bor ishq ila, ne kunduzim yoru bor.

•Gʻaroyib us-sigʻar

Bu baytda “kecha – kunduz”, “yigʻlaymen – yondurman” kabi antitezalar Tiboq usuli bilan ishlatilgan. Bu esa sheʼrga ruhiy tortishuv, iztirob va fojialik ruhini beradi.

Navoiyda bu badiiy vositalarning asosiy funksiyasi quyidagicha:

Tajnis – koʻp maʼnolilik, ramziylik, tafsir doirasini kengaytiradi;

Tardiʼ – ritmik taʼsir, dramatik kuch, his-tuygʻular ifodasi;

Tiboq – qarama-qarshilikni ifodalab, ruhiy dramatism yaratadi;

Bu vositalar orqali Navoiy nafaqat fonetik goʻzallik, balki mazmuniy teranlik va falsafiy chuqurlik yaratadi. Shoir ijodida shakl va mazmun uygʻunligi aynan shu sanʼat vositalari orqali eng yuksak pogʻonaga koʻtariladi.

Albatta, quyida mavzuni chuqurroq qamrab oluvchi ilmiy, aniq, xatosiz va tabiiy uslubda yozilgan batafsil xulosa taqdim etaman. Bu xulosa sizning maqolangizning ilmiy-yakuniy qismiga mos, har bir boʻlimda keltirilgan tahlillarni umumlashtirgan holda beriladi.

Xulosa qilib aytganda, Alisher Navoiy ijodi sharq adabiyotining eng yuksak choʻqqilaridan biri sanaladi. Uning sheʼriyati nafaqat mazmuniy jihatdan serqatlam va gʻoyaviy jihatdan boy, balki shakl, til va badiiy tasvir vositalarining uygʻunligi bilan ham ajralib turadi. Aynan tasviriyy vositalarning oʻrni va vazifasi Navoiy ijodida alohida badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi. Bu vositalar orqali shoir gʻoyani chuqurlashtiradi, his-tuygʻularni kuchaytiradi, estetik zavqni oshiradi va koʻp hollarda jamiyat, inson, axloq va ilohiyot haqidagi falsafiy qarashlarini ifodalaydi. Navoiy tasviriyy vositalarni qoʻllar ekan, ularni faqatgina obrazni bezash vositasi deb emas, balki fikrni koʻp qatlamli ifodalash, yashirin maʼno berish, ohang, uygʻunlik va ritm yaratish kabi sanʼatning asosiy vositalaridan biri sifatida koʻradi. Tashbehtar orqali Navoiy inson kechinmalarini tabiat hodisalari, diniy obrazlar, tasavvufiy timsollar bilan qiyoslaydi va oʻxshatadi. Bu orqali abstrakt tuygʻularni aniq shaklda ifodalaydi. Masalan, ishqni yondiruvchi olov, jondan aziz yor, sabr qilgan majnun, jahonni tark etgan riyozat ahli kabi obrazlar tashbeh shaklida berilib, chuqur tasavvufiy va falsafiy qatlamlar bilan boyitiladi. Istiora va kinoya vositalari esa Navoiy sheʼrida yashirin gʻoya va xulosalarni berishda, qattiq tanqidiy yoki ilohiy mazmunlarni ochishda keng qoʻllanadi. Bu sanʼat orqali shoir biror narsa yoki hodisani oʻz nomi bilan emas, balki unga oʻxshash boshqa bir narsa vositasida ifodalaydi. Istiora Navoiyda shunchaki goʻzallik uchun emas, balki chuqur ramziy maʼno berish vazifasini oʻtaydi. Ayniqsa, ishq-mashuq, rohib-zohid, gado-shoh obrazlari orqasida tasavvufiy tafakkur va insoniy kamolot gʻoyalari

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

mujassamdir. Tajnis, tiboq, tardi', iqtibos kabi fonetik va semantik san'atlar esa she'rga musiqiylik, ohangdorlik, oraliq mazmunlar, dramatik ziddiyatlar va qiyosiy tafakkur kiritadi. Ayniqsa, tajnis orqali ko'p ma'noli so'zlar o'ynatiladi va bir so'zning har xil ma'nolari baytda parallel ishlatilib, bitta so'zda ikki yoki undan ortiq qatlamli ma'no hosil qilinadi. Tiboq orqali esa qarama-qarshi tushunchalar (yor – g'am, tun – kun, hayot – o'lim) yoritilib, voqelikdagi ziddiyatlar she'riy shaklda ifodalanadi. Iqtiboslar, ayniqsa Qur'on oyatlari va hadislardan keltirilgan parchalar, Navoiy she'riyatining diniy-madaniy asoslarini mustahkamlaydi. Bu usul shoirga ilohiy tafakkur doirasida harakat qilish, o'z fikrini ilohiy so'zlar bilan tasdiqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, Navoiy forsiy va arabiy she'riyatdan ham madaniy iqtiboslar olib, o'z ijodini Sharq mumtoz adabiyoti an'analari bilan uzviy bog'lab boradi. Umuman olganda, Alisher Navoiy ijodidagi tasviriy vositalar shakl va mazmunning mukammal uyg'unligini ta'minlaydigan, badiiy ifodaning eng asosiy unsurlaridan biridir. Ular orqali shoir ko'ngil holatini nozik tarzda yetkazadi, didaktik maqsadlar ko'zlaydi, tasavvufiy-falsafiy tushunchalarni ifodalaydi va o'z davrining ijtimoiy haqiqatlarini ramziy shaklda berib boradi. Demak, Navoiy uchun tasviriy vosita — bu bezak emas, balki badiiy tafakkurning quroli, ruhiy va g'oyaviy dunyoning tilidir. Navoiy she'riyatining jozibasi aynan shu badiiy vositalarning chuqur ma'no, mukammal shakl va musiqiy uyg'unlikda ishlatilganidadir. Bu jihatdan uning ijodi nafaqat o'zbek mumtoz she'riyatining, balki butun turkiy va islomiy adabiyotning bebaho xazinasini bo'lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Navoiy, A. (1987). Xazoyin ul-maoniy. G'aroyib us-sig'ar. 1-jild. T.: Fan nashriyoti.
2. Navoiy, A. (1991). Mezon ul-avzon. T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Navoiy, A. (2001). Majolis un-nafois. T.: Sharq nashriyoti.
4. G'ulomov, A. (1979). Alisher Navoiy poetikasi. T.: Fan nashriyoti.
5. Shukurov, N. (1999). Badiiy tafakkur va uslub. T.: Fan nashriyoti.
6. Jo'raev, M. (2012). Badiiy san'at va ifoda vositalari. T.: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi.

